

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ПРОДУКТИВНОСТІ Й ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ

В статті досліджено основні проблеми визначення понять продуктивності й ефективності праці, а також проведено аналіз взаємозв'язку між показниками продуктивності праці і прибутком.

Ключові слова: продуктивність праці, ефективності праці, результативність праці, якість праці, прибуток.

Постановка проблеми. Праця в економіці розвинутих країн світу є найдорожчим фактором виробництва. У нас вона залишається малопродуктивною і дешевою. Стан ефективності праці та її резерви залишаються здебільшого поза увагою. Нехтування трудовим фактором виявляється, насамперед, у недостатній увазі до проблем матеріального стимулювання. В практиці оплати праці її продуктивність, як правило, не береться до уваги. Розбіжність особистих інтересів працівників та суспільних інтересів, а вони вимагають безумовного врахування рівня продуктивності праці та раціонального використання матеріальних ресурсів, є однією з основних причин наших економічних невдач. Таким чином, для України підвищення ефективності праці – це надзвичайно важливе та актуальне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення та оцінки продуктивності й ефективності праці досліджували багато таких науковців: Д.П. Богиня, В.К. Горкавий, В.С. Дієсперов, О.І. Здоровцов, М.В. Кравченко, Е.М. Лібанова, Ю.Я. Лузан, Л.І. Михайлова, Т.І. Олійник, В.В. Онікієнко, С.І. Пирожков, В.П. Рябоконь, О.Г. Шпикуляк, В.В. Юрчишин та інші учені,

але і в даний час існує потреба в оцінці продуктивності й ефективності праці та аналізі взаємозв'язку між показниками продуктивності праці і прибутком.

Відсутність явної залежності між прибутком і продуктивністю привели до незатребуваності цього показника в практичній діяльності. Зміна продуктивності праці й прибутку не завжди йде в одному напрямку. Прибуток може бути отриманий за рахунок цінового фактора і при зниженні продуктивності праці, а висока продуктивність не завжди супроводжується зростанням прибутку, якщо товар, зроблений навіть умілою працею, не користується попитом.

Метою статті є окреслення основних проблем визначення понять продуктивності й ефективності праці, а також проведення аналізу взаємозв'язку між показниками продуктивності праці і прибутком.

Виклад основного матеріалу. Вивчення тенденцій зміни продуктивності праці і визначення її впливу на кінцеві результати роботи в ринковій економіці набувають особливого значення. Підвищення ефективності праці на макрорівні є визначальним джерелом економічного росту, незмінного підйому рівня життя, росту соціальної і трудової активності, а на мікрорівні – необхідною умовою підвищення конкурентоздатності й ефективності функціонування підприємств.

Таким чином, ефективність праці позитивно впливає на всі сфери економіки, і вийти з кризового стану можливо лише на базі її підвищення.

Врахування взаємозв'язку між показниками продуктивності праці і прибутком має велике практичне значення, тому що через зосередження уваги тільки на фінансових показниках у відриві від реального сектора економіки можливі негативні наслідки в майбутньому.

Вивчення взаємозв'язку між продуктивністю праці та прибутком дозволяє визначити стратегію підприємства в короткостроковому і довгостроковому періоді. На макрорівні підвищення продуктивності створює збалансованість між економічною, соціальною і політичною структурами суспільства, підвищує життєвий рівень населення і сприяє зміцненню економічної безпеки.

Вихідним у понятті продуктивності праці є праця, що являє собою

доцільну діяльність людей, спрямовану на досягнення корисного результату. Фізіократи першими обґрунтували ознаку продуктивної праці [1]. Поняття фізіократів походить від двох слів: phisis- природа, kratos – сила, влада, тобто влада природи. Найбільш видатними представниками цього напрямку були Ф. Кене й А. Тюрго. Відповідно до історії економічних навчань, Ф. Кене є засновником фізіократичної теорії суспільного багатства. Основне положення цієї теорії полягає в тому, що джерелом "чистого продукту", (що залишається понад витратами на виробництво), є земля, природа і тому продуктивною є праця, що утворює цей продукт.

Зовсім інший погляд на поняття продуктивної праці був у представника класичного напрямку в економічній теорії шотландського економіста А. Сміта. Продуктивною він вважав працю, що створює вартість. На його думку, праця в землеробстві відрізняється особливою продуктивністю, тому що тут разом з людиною працює і природа. Основна ідея А. Сміта та інших представників "англійської школи класичної політекономії" полягала у тому, що вони вважали, що багатство народів створюється продуктивною працею у всіх галузях економіки. І ключ до багатства народів полягає у створенні умов для підвищення продуктивності праці [1].

Подальша розробка теорії трудової вартості, характеру праці, його властивостей здійснена в роботах К. Маркса. Він обґрунтував логічно струнку навчання про двоїстий характер праці, що міститься в товарі. Праця, на його думку, визначається сукупністю таких властивостей, як конкретна й абстрактна, жива та минаюча, приватна і суспільна, проста й складна праця.

Паралельно марксистському напрямку розвивалися інші західні економічні теорії, згідно з якими, в основі вартості лежать кілька факторів виробництва: праця, капітал, земля. Вперше теорії продуктивності факторів виробництва були сформульовані французькими вченими Б. Сеєм і Ф. Бастіа. Відповідно до них, вартість товару створюється усіма факторами виробництва і розпадається на доходи кожного фактора, а саме: заробітну плату, земельну ренту, відсоток на капітал. Поява теорії граничної продуктивності в кінці 19 сторіччя значно

доповнила ті положення, що раніше існували. Основні принципи цієї теорії були розроблені американцем Д.Б. Кларком (1847-1939), який вважав, що усі фактори виробництва рівною мірою є продуктивними, і кожний з них створює вартість. Причому, частка кожного фактора в вартості продукту визначається величиною граничної продуктивності. Звідси випливає, що продуктивність властива всім факторам виробництва, і від ефективності їхнього використання залежить економічний ріст.

Виходячи з теорії продуктивності, що спиралася на марксистський підхід, вітчизняні вчені вважали, що в основі вартості лежить один фактор виробництва – праця, а відповідно до західної економічної теорії – вартість створюється усіма факторами виробництва. Це і пояснює різне трактування показника продуктивності. Серед понять, якими характеризують окремі риси праці різні вчені та фахівці, можна виділити такі: результативність, ефективність, продуктивність, якість та стабільність праці.

В економічній літературі щодо цих категорії немає однозначного визначення. Так, Плаксов В.А. вважає, що: “результативність праці визначається питомою вагою обсягу доцільної праці, яка припадає на душу населення кожної держави” [1].

Не дивлячись на широке розповсюдження терміну “ефективність праці”, він не отримав серед економістів єдиного змістовного визначення.

Богиня Д.П. ототожнює ефективність та результативність праці: “Ефективність праці – це її результативність. Вона показує співвідношення обсягу вироблених матеріальних або нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці”. Автор виділяє ефективність праці як особливу економічну категорію, “яка являє сукупність тих суспільно-економічних відносин, які виникають між людьми, в процесі функціонування сукупної робочої сили суспільства і відображаються ступенем плідності всієї суспільно корисної праці” [2].

Ефективність праці в сфері матеріального виробництва являє собою більш широке поняття, ніж її продуктивність. Вона розкриває ті сторони

результативності праці, які не відображені в показниках продуктивності праці, враховує кількість і корисність виготовленої продукції в більшій мірі ніж продуктивність праці.

Нерідко в теорії і практиці ототожнюються три поняття “ефективність праці”, “продуктивність праці” та “результативність праці”. На нашу думку, під продуктивністю праці слід розуміти ефективність трудової діяльності людей. Зростання продуктивності праці означає підвищення її результативності.

Бугуцький О. та Михайлов С. вважають, що “продуктивність праці була, є і буде головним синтетичним показником, який визначає науково – технічний прогрес суспільства, характеризує становище держави, окремої галузі, підприємства [3].

Продуктивність праці характеризує ефективність праці людини в матеріальному виробництві. Визначальна роль продуктивності праці проявляється в тому, що, по-перше, зростання продуктивності праці є основним головним джерелом росту національного доходу і, відповідно, подальшого розвитку економіки і підвищення добробуту людей; по-друге, досягається значна економія живої праці, забезпечується основний приріст обсягів виробництва; по-третє, від рівня продуктивності праці залежить в значній мірі ефективність використання в виробництві матеріально технологічних ресурсів, окупність витрат.

Питанням ефективного використання праці приділяв значну увагу видатний економіст Струмілін С.Г. В своїй праці “Проблеми економіки праці” він розглядає такі питання: класифікація праці, проблеми раціоналізації праці, проблеми кваліфікації праці, методологія визначення робочого бюджету, умови праці, проблеми продуктивності праці та інші, тобто він розглядав коло проблем організації праці, її якості, підвищення продуктивності [2].

Міокова Г.І. вважає, що результативність праці – підсумок цілеспрямованої діяльності людини. Результативною можна вважати працю, якщо має місце максимальний результат при мінімальних витратах праці. Результатом слід вважати отриманий дохід в результаті реалізації продукції, виконання робіт,

надання послуг. Результативність праці вона вимірює відношенням доходу до витрат праці [4].

Висновки. Отже, узагальнюючи думки окремих вчених ми вважаємо, що під ефективністю праці слід розуміти соціально-економічну категорію, яка визначає ступінь досягнення тієї чи іншої мети, співставлену із ступенем раціональності використання задіяних при цьому ресурсів. Тобто, ефективність праці треба розглядати як співставлення витрат і результатів. Ефективність праці проявляється в економічній оцінці виготовленого і використаного продукту праці. Для визначення економічної ефективності праці в виробництві необхідно аналізувати процес матеріального виробництва, визначити його особливості.

Література.

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н.С. Краснокутська. Навчальний посібник. – Київ : Центр навчальної літератури. – 2005. – 352 с.
2. Бикова В.Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств – оцінка й управління / В.Г. Бикова, Ю.М. Раснянський // Фінанси України. – 2005. – №6. – С. 56-62.
3. Бугуцький О. Ефективність використання праці – основа підвищення продуктивних сил суспільства / О. Бугуцький, С. Михайлов // Україна : аспекти праці. – 2000. – № 3. – С. 3-9.
4. Ментей О.С. Мотиваційний механізм праці у сільськогосподарських підприємствах / О.С. Ментей // Вісник ХНАУ, Серія «Економічні науки». – 2011. – №3. – С. 224

Chernega I.I. Problems of determination of concepts of produktivnost' and efficiency of labour.

In the article investigational basic problems of determination of concepts of the productivity and efficiency of labour, and also the analysis of *vzaemozv'yazku* is conducted between the indexes of the labour productivity and income.